

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ - DEMOKRATŲ PARTIJOS DOKUMENTAI

Parengė Rimantas Miknys ir Egidijus Motieka

Publikuojami dokumentai yra priedas prie straipsnio "Tautiškoji Lietuvos Demokratų partija: idėjinės - politinės kūrimosi aplinkybės".

Paaškinimai

Priedas Nr. 1. J. Basanavičiaus straipsnis "Apie įsteigimą tautiškai - demokratiškos lietuvių partijos", išspausdintas "Vilniaus žiniuose" 1905 m. lapkričio 27 (gruodžio 10) d. Nr. 279, parašytas tarp 1905 m. lapkričio 23 ir 26 d. Įdomu, jog straipsnis pasirodė tą pačią dieną, kai buvo steigiama Tautiškoji lietuvių demokratų partija (toliau - TLDP).

Priedas Nr. 2. 1905.XI.27(XII.10) d. įvykusio TLDP steigiamojo susirinkimo protokolas rašytas J. Basanavičiaus. Publikuojamas tekstas parašytas ir dalyvavusių parašai surinkti vėliau, ne steigiamojo susirinkimo dieną. Galbūt todėl nepasirašė protokole minėti kun. S. Stakelė ir V. Urbonavičius.

Priedai Nr. 3, 4, 5. TLDP manifestas (3), programa (4) ir įstatai (5) buvo rengiami spaudai. TLDP rengto leidinio tituliniam lape rašoma: "Tautiškoji Lietuvos Demokratų partija. Manifestas - programa - įstatai. Salus populi suprema lex. Kaune. 1906 metai. S. Banaičio spaustuvė(1).

Šie trys dokumentai rašyti J. Basanavičiaus ranka, išskyrus nedidelę programos dalį², kurios autorius neidentifikuotas.

---

¹ Tautiškoji Lietuvos Demokratų partija (toliau - TLDP). Manifestas - programa - įstatai // Lietuvos TSR MA Lietuvos kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau - LKLI RS). F. 22 - 1440. L. 1.

² TLDP. Manifestas - programa // LKLI RS. F. 22 - 1440. L. 11.

TLDP įstatai, parengti J. Basanavičiaus, jau buvo svarstomi partijos steigiamajame susirinkime 1905.XI.27 (XII.10) d. Yra išlikęs įstatų juodraštis, saugomas LKLI RS kartu su kitais TLDP dokumentais, taip pat galutinė redakcija, saugoma Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje (ji čia ir publikuojama). Abu įstatų variantai beveik identiški, tiksliai galutinėje redakcijoje pataisytas stilius, patikslintos kai kurios formuluotės. Įdomu, kad juodraštiniam įstatų variante pažymima, jog TLDP spaudos organas yra "Vilniaus žinios"³. Publikuojamame variante, kuris parengtas jau po steigiamojo susirinkimo, konkrečiai apie spaudos organą jau nebekalbama. Pirmasis atvejis patvirtina tai, kad TLDP kūrimo iniciatyva ėjo iš "Vilniaus žinių", su jomis buvo siejama ir tolesnė partijos veikla. Tačiau, persikėlus J. Basanavičiui į Kauną, čia koncentravosi ir pagrindinė TLDP veikla. Turint galvoje griežtą Petro Vileišio nusistatymą išlaikyti "Vilniaus žinias" neutralias, oficialiai "bepartines", peršasi išvada, kad visa tai, kartu paėmus, ir nulėmė publikuojamojo varianto neapibrėžtą formuluotę dėl partijos spaudos organo.

TLDP programa, J. Basanavičiaus liudijimu, parašyta 1906.II.26-II.2 (senuoju stiliumi II.13 - 17)⁴. Tuo pačiu metu rašytas ir manifestas, kuriame nurodoma, kad programa, kaip ir įstatai, buvo apsvarstyti ir priimti Vilniaus ir Kauno TLDP kuopose ir laukė galutinio patvirtinimo būsimajame visuotiniame partijos suvažiavime. Kadangi J. Basanavičius autobiografijoje mini, jog 1906.II.26 - III.2 rašęs "partijos plačiąją programą", matyt, buvo ir kitų partijos programos variantų. Tai patvirtina ir MACB RS. F. 27. Vž. - 9. išlikęs TLDP programos fragmentas. Jo analizė leidžia teigti, jog J. Basanavičiaus parašyta "plačioji" programa parengta šio nepilnai išlikusio juodraščio pagrindu.

Dalis šiame leidinyje publikuojamos "plačiosios" programos išmarginta pastabomis, todėl reikia manyti, jog kai

---

³ TLDP. Įstatai // LKLI RS. F. 22 - 1440. L. 6.

⁴ D-ro Jono Basanavičiaus autobiografija // Lietuvių Tauta. V., 1935. Kn. V. P. 91.

kurie paragrafai dar turėjo būti tikslinami. Galutinės redakcijos programa turbūt nesulaukė. Šiaip ar taip, apie ją nėra žinoma.

Priedai Nr. 6, 7. Pirmąjį atsišaukimą "Rinkėjai Kauniečiai!"⁽⁶⁾, kaip liudija prieraišas prie jo, Vilniaus tautininkai platino kauniečiams (tautininkams. - Aut.), tačiau pastarieji jį atmetė. Žinant, jog J. Basanavičius atvyko į Kauną 1906.II.5(18) d.⁵, o Kauno TLDP kuopa buvo įkurta 1906.II.11(24)⁶, reikia manyti, kad atsišaukimą J. Basanavičius parašė maždaug tuo laikotarpiu, t.y. tarp vasario 5 ir 11 (18 - 24) d., nes antrasis, jau pataisytas atsišaukimas į Kauno rinkėjus (7) cenzūros buvo leistas spausdinti kovo 1(8) (vasario 16) d. Matyt, atmetus kauniečiams pirmąjį atsišaukimą, jis per kelias dienas, rādus kompromisinį sprendimą, buvo suformuluotas iš naujo ir pateiktas cenzūrai. Šis antrasis atsišaukimas yra vienintelis žinomas spausdintas TLDP dokumentas. Pažymėtina, kad atsišaukimas spausdintas Vilniuje, "Vilniaus žinių" spaustuvėje. Vėliau jis buvo atvežtas į Kauną ir išplatintas tarp Kauno lietuvių. Teksto analizė leidžia manyti jo autoriumi taip pat buvus J. Basanavičių.

Priedas Nr. 8. Atsišaukimas "Broliai lietuviai! Smulkieji ir stambieji ūkininkai!" parašytas 1906 m. vasario pabaigoje - kovo pradžioje, rengiantis Kauno gubernijos rinkimams į I Valstybės dūmą. Autorius - J. Basanavičius.

Publikuojamų šaltinių kalba ir rašyba netaisyta.

Priedas Nr. 1

Dr. Basanavičius

Apie įsteigimą tautiškai - demokratiškos lietuvių partijos

Nuo to laiko, kada pradėjo atsigaivinti mūsų tautos dvasia ir sulyg mūsų dienų, slapstydamosios nuo bjaurios

---

⁵ Ten pat. P. 90 - 91.

⁶ Ten pat. P. 91. Iks /Basanavičius J./ Kauno atstovų rinkimai // Vilniaus žinios. 1906.III.23(IV.5). Nr. 62.

maskolių biurokratijos saivalios, pas mus, kiek galėdamos, susiorganizavo jau kelios lygiai politiškos partijos, kurių kiekviena ant savo vėliavos turėjo užsirašiusios Lietuvos, kaip atskiraus krašto, ir jos žmonių gerovę. Pirmoji, seniausioji partija, kaip žinoma, buvo "Lietuvos mylėtojų" partija su savo organu "Aušra", 1883 metuose įsteigtoji. Šitoji partija, vėliaus į "lietuviškai tautiškąją" pavirtusi, ilgą laiką užsiliminėjo kova su įvairiais mūsų tautą slegiančiais gaivalais ir ji daug prisidėjo prie sužadavimo lietuvių patriotizmo ir įkvėpimo juosna tautiškojo susipratimo. Jeigu daugumas mūsų šiandien vadiname save "lietuviams", jeigu mes šiandien telkiamės apie "lietuviystės" vėliavą, jeigu mes pagaliaus reikalaujame, kad mūsų apgyvendintas kraštas būtų Lietuva par excellence, o ne kokia Lenkija, ar Gudija, tai yra, iš didesnės dalies, nuopelnas lietuviškai - tautiškosios partijos ir jos pasekmingai, su didžiu pasišventimu, varytos lietuvių atgaivinimo propagandos.

Su laiku Lietuvos inteligentija, kuri iš pradžių tik tautystės gaivinimu užsiliminėjo, evoliucijos keliu eidama ir Europos politiškoms partijoms pamėgdžiodama, teptogi išsiskirstė į partijas su įvairiais tikslais, su įvairiomis programomis. Prie senosios "lietuviystės" vėliavos liko senesniųjų sąnarių dalis "tautiškiosios" partijos; tie, kuriems tik lietuviystės neužteko, su laiku susiorganizavo į taip vadinamą "Lietuvos demokratų partiją", dar tolyn nužengusieji ant sociališkos dirvos, demokratijos idealais nepasikankinusieji, sutvėrė pastaraisiais metais "Lietuvos socialdemokratų partiją". Visos šitos partijos turi Lietuvoje savo nuopelnus. Tautiškoji, o iš dalies ir demokratų partija per ilgus metus savo veiklumu apšvietė lietuviams tautiškoje dirvoje, atidarė mūsų tautai akis ant jos pačios reikalų ir sutvirtino joje tėvynės meilę; socialdemokratų partija, kuri pas mus, kaip ir visur ant svieto, yra ateities partija, žadanti įvesti žmonijoje naują gyvenimo tvarką, ir ta prisidėjo labai daug prie pabudimo mūsų tautos iš to bjauraus snaudulio, kuriuomi ją buvo apleidus istorija ir senoviškoji, ant principų eksploatacijos paremtoji, tvarka.

Ištare, tokiu būdu, ačiū kiekvienai iš paminėtųjų partijų už jų atliktus naudingus Lietuvai darbus, mes negalime ir

tolyn, ateitėje, pasilikti nuo mūsų tautiško darbo - lietuvystės kėlimo. Tik dabar, kitokiam laikui virtus, ir tautiškosios mūsų partijos atstovai turi prisitaikyti (akkomoduotis) prie naujų išlygų sociališko ir politiško gyvenimo, kurio formos ir turinys, rasi neužilgo turės iš pamatų pasikeisti. Šiandien jau tik "lietuvystės" mums neužtenka. Rods, lietuvystės vėliavą aukštai pakeltą laikydami, neužmiršdami, kad mes pirmučiausiai esame žmonės, o paskui lietuviai, kurie turi savo tautos ilgą, garbingą istoriją, mes, sakau, netik neturime užmiršti, ką esame kalti praeitai, bet ir ko reikalaujame arba reikalauti galime nuo artimiausios ateities, ypačiai dabar politiškojo gyvenimo išlygomis, kaip visoj Rusijoje, taip ir mūsų tėvynėje nemenkai persimainius. Mes turime, kurie myli tėvynę ir jos žmones, kurie sulyg šiol prie "tautiečių" ir "demokratų" prigulėjome, ir kaip toki, trusėmės ant Lietuvos dirvonų, turime sakau, dabar susivienyti ir visi krūvoje ir kiekvienas atskiriam stumti tolyn mūsų tėvynės ratus, tik tuom tarpu jau visiems lengvai prieinamu, reališkos politikos keliu.

Pasinaudodami pastarajame laike nuo carizmo iškovota žodžio, susidraugavimų ir t.t. laisve, mes turime dabar, kuo plačiausiai susiorganizuoti, agituoti tarp savųjų tėvynės naudan, idant su pašalpa pačių lietuvių iškovoti Lietuvai tas tiesas, be kurių mes kaipo tauta, apsieiti ir ateityje gyventi negalėsime.

Kokia turėtų būti mūsų organizacija ir kokiu budu ji turėtų kovoti už tautos tiesas?

Pirmučiausiai ant mūsų organizacijos vėliavos turėtų stovėti parašas: "tautiškai demokratiškoji lietuvių partija". Ant istoriškai etnografiško pagrindo stovio, mums priderėtų pirmiausia vesti kovą už mūsų tautystę su tais lietuvių nevidonais, kurie yra pavertę, paversti norėtų bažnyčia, mokykla, administraciją į lenkinimo ar rusinimo mašiną, mums brangią mūsų kalbą, tėvų paliktą budą ir dabar išplėsti ir panaikinti norėdami. Taigi kova už Lietuvos lietuvystę turės ant pirmos vietos mūsų programoje stovėti. Drauge su kova už mūsų tautystę turėsime, kiek pajėgdami, rūpintis iškovoti vislab tai, visas tas tiesas, kurios mums

mūsų tėvynėje, kaip seniausiems jos gyventojams, prideri ir priderėti ateitėje turės. Mes nenorime kad į mus, į mūsų krašto dalykus svetimi, pastaresnių laikų ateiviai kištųsi ir mums savo kalbas, arba, ten kokla quasi - kultūrą su įvairiomis, ant nieko neparemtomis pretensijomis, atmestų. Todėl tautiškai - demokratiškosios mūsų partijos svarbiausia pareiga turėtų būti - kovoti ir iškovoti Lietuvai kuo plačiausią su seimu Vilniuje savyvalda (autonomija), kurioje kiekvienas mūsų krašto žmogus, kaip pilietis, dalyvauti galėtų, ir naudodamasis iš lygių visiems tiesų.

Toliaus kaip tautiškoji demokratų partija, mes, demokratų tautos sunų, turėsime rūpintis vesti savo žmones per plačiausioje prasmėje suprantamą, laisvę ir šviesą prie kultūriško ir materijališko gyvenimo pagerinimo santaikoje su laiko dvasia, todėl mūsų partija turės rūpintis labiausiai tautos gerove ir patobulinimui jos ekonomiškojo būvio.

Visi, kuriems yra brangūs čion nors trumpai paminėti, partijos principai: a) lietuvystės kėlimas, b) kova už Lietuvos autonomiją ir c) tautos kultūriškoji ir medegiškoji gerovė, turėtų, manding, susitelkti eiliosna šitos, taip svarbios mūsų laiko politiškame gyvenime, organizacijos ir iš visų pajėgų - viribus unitis - varyti ir toliau jau seniai pradėtąjį Lietuvos atgaivinimo, jos išliuosavimo ir jos žmonių apšvietimo ir patobulinimo darbą.

Organizacijos vyriausybė turėtų but Lietuvos sostapylėje, Vilniuje ir iš čion vesti visos partijos reikalus. Vyriausybė, susidedanti iš kokių 8 - 10 žmonių, turėtų išleidinėti savo laikraštį, kuriame garsintų ir populiariauotų partijos principus ir vestų Lietuvoje agitaciją.

Partijos kuopos (biurai) turėtų buti įsteigtos ir suorganizuotos visur Lietuvoje: valsčiuose, pavietuose, gubernijose.

Kiekvienas partijos sąnarys turėtų mokėti nors nedidelį metų įmokestį, apverčiamą organizacijos reikalų naudon.

Partija kas metą turėtų sušaukti paprastąjį sąnarių susivažiavimą, o reikiant, ir daugiau kartų ar tai Vilniuje, ar tai kokiam kitam garde*.

Išdirbtą detališkosios tautiškai - demokratiškosios lietuvių partijos programos, kaip ir partijos įstatų, reikėtų pavest tam tikram komitetui Vilniuje, paskiriant tam dalykui paženklytą laiką.

* * *

Įsteigimas užmanomosios čion organizacijos yra svarbus ne tik pats per save, per savo tikslą, kurį ji pasiekti gėdžia, bet ir tuomi, kad panaši organizacija kuo geriausia atsakytų ir tiktų žmonių reikalams, pastarame laike aikštėn išėjusiems. Kaip per patį lietuvių susivažiavimą Vilniuje, taip ir jam pasibaigus buvo patyrta, jog didžiausioji Vilniun susirinkusių lietuvių dalis buvo lietuviai - tautiečiai, kurie, drauge su kitais savo reikalais ir idealais brangina ir savo tautystę, nori paturėti savo tautiškas ypatybes (individuališkumą) ir už jas kovoti.

Šito apsišaukimo mes užmiršti negalime ir turime išpildyti daugelio mūsų žmonių norą, sutverdami ypatingą organizaciją, kuri už Lietuvos savyvaldą (autonomiją) kovot pasiryždama, savo veiklume ant žmonyvaldos (demokratijos) pasiremdama, gintų ir lietuvių tautystę. Pasitikiu, kad mūsų broliai šitam užmanymui pritaris.

Vilniaus žinios, 1905 m.

Nr. 279 Lapkričio 27 (gruodžio 10) d.

---

* Mieste.

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS
STEIGIAMOJO SUSIRINKIMO PROTOKOLAS

1905.XI.27(XII.10)

Protokolas

Lapkričio mėn. 2 d. 1905 m. 6 val. po pietų, p. Dr.Basanavičius atvėrė susirinkimą, sušauktą įsteigimui organizacijos apgynimui Lietuvių tautos reikalų; nėra Lietuvių suvažiavimas Lapkričio 21 ir 22 d. parodė didį tokios organizacijos reikalingumą. Čia jau liko perskaitytas surašytas p. D-ro Basanavičiaus sumanymas statuto tokiai organizacijai. P.Kriauciūnas¹ ant to atsiliėpė, kad tuo tarpu labai plačiai išaiškinti nėra laiko, tuo tarpu mes neturime išdirbtų įstatymų autonomijos; tą darbą reikės pavesti kokiai komisijai atlikti. P.Matulionis malonėjo žinoti, kokiais įrankiais kovosime, ir ar vienysimės su kitomis mūsų krašto tautomis ir partijomis, kovojančiomis dabar dėl laisvės. P. Dr.Basanavičius ir p.Kriauciūnas paaiškino, kad mes kovosime agitacija ir sutarimu, pagal reikalą įvairiais kitais įrankiais, bet tų įrankių statute nėra reikalo nurodyti. Toliau kilo diskusija dėl rengiamos partijos praminimo. P. P.Vileišis norėjo praminti stačiai "Tautiška Lietuvos demokratija". P.Klimaitis patarė praminti Tautiška Demokratiškoji Lietuvos partija. P.Malinauskis patarė praminti "Lietuvių Demokratų Vienybė". P.Matulionis sakė, kad pradėdami steigti galėtų vadintis kuopa, nes joje nebus išdirbtų aiškių įstatymų, kaip turi kitos partijos. P.Klimaitis būtinai reikalavo, kad būtų išdirbti tikri įstatai partijai, turi būti apreikšti sątikiai² su kitomis partijomis, be to mes partijos nesutversime. Kun. Stakelė sakė reikia laikinai gelbėti Lietuvos reikalus Vilniaus gubernijoje, nėra be to pražūsime. P. Dr.Basanavičius sakė, kad negalime atidėti partijos

---

¹ Čia ir toliau turimas omenyje J.Kriauciūnas.

² Santykiai.

įsteigimo kasžin kol, nėra gana didis reikalas tuojaus tą reikalą pribaugti. P.Kriaučiūnas patarė baigti steigimą partijos tuojaus, nėra yra reikalingas partijos vardas kai kuriems neatidedamiems reikalams ir kaip susižinojimui su latviais. Patarė taip pat, kad susirinkusieji atsimintų, jog reikalingas įsitikėjimas ypač D-rui Basanavičiui, kurs to yra užsipelnęs. P. D-ras Basanavičius patarė vardą "Tautiškoji Lietuvių Demokratų partija".

Toliaus beskaitant antrą kartą įstatus kilo diskusija dėl neiškliai išreikšto partijos tikslo. P.Klimaitis įnešė tulus pataisymus į kuriuos atsizvelgiant buvo pataisytas pirmasis punktas ir pirmasis punktas liko vienbalsiai priimtas. Toliaus liko perskaityti ir likusieji punktai, paskui slaptu balsavimu buvo išrinkti vyresnieji. Pirmosėdžiu - p. Dr.Basanavičius, vice-pirmasėdžiai - p. Petras Vileišis ir p. P.Klimaitis, raštininku - p.Kaunas, izdininku - p.Malinauskis, patarėjas - J.Kriaučiūnas, Daujotas³, Kun. Ambraziejus, Urbonavičius, D-ras Vileišis⁴.

Toliaus p. Dr.Basanavičius padarė užmanymą išrinkti pasiuntinius į Latvių Tautą susišnekėti dėl bendros kovos už laisvę ir autonomiją. Liko išrinkti: p. D-ras Basanavičius, p. Petras Vileišis, P.Malinauskis, p.Daujotas, Kunigas Ambraziejus. Nutarta iškelti artimiausioje ateityje.

J. Basanavičius
P. Vileišis
P. Klimaitis
A. Vileišis
E. Vileišienė
D. Malinauskis
Kun. Ambraziejus

J. Dowiat
J. Kaunas
P. Matulionis
J. Kriaučiūnas
T. Kašiuaba
A. Vėgėlė
K. Strazdas⁵.

---

³ To meto tekstuose J.Daujotas neretai vadinamas J.Daujota ir J.Dowiat'u.

⁴ A.Vileišis.

⁵ LKLI RS F. 22 - 1440. TLDP. Protokolas. L. 2 - 3. Parašai autentiški. Tekstas rašytas ir parašai surinkti vėliau, ne steigiamojo TLDP susirinkimo dieną. Galbūt todėl nepasirašė tekste minėti kun.Št.Stakelė ir V.Urbonavičius.

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS MANIFESTAS

T.L.D.P. Manifestas

Principai, ant kurių remiasi T.L.D. partija

Tautiečiai ir tautietės!

Partija, kurios programą ir įstatus mes jums čia paduodame, yra ne jauna Lietuvoj, ji yra seniausia už visas, tačiau ji tik dabar naujai susiformavo. Prigulintieji prie tos partijos žmonės iki šiol buvo išblaškyti po visus kraštus dėl politišku ir šlaip jau įvairių priežasčių - iš dalies tie, kurie nuo "Aušros" užgimimo dirbo vardan tėvynės labo, stengėsi apšviesti savo brolius, sužadinti juose lietuviystės ir tėvynės meilę, iš dalies ir jų pėdomis sekanti jaunesnės kartos dauguma stovinti ant tautiškos dirvos ir kovojanti už savo brolių laisvę ir gerovę. Priėmusi dabar "Tautiškosios Lietuvių Demokratų partijos" vardą, ji, kaipo politiškoji Lietuvos žmonių partija savo programon stato lietuvių tautos vienybės, niekada nepragaišusių jos savistovio politiško gyvavimo tiesų paturėjimą ir reikalingumą, nuolatingo uolaus truso šiame dalyke.

Kad pasiekti savo, čia paminėtąjį tikslą, T.L.D. partija žada pirmučiausia gaivinti tarp žmonių viltį, kad lietuviai galėsia politiška atsigaiivinti, kaip ir senovėje kad buvo, savistovią ateltėje valstija. Toliaus T.L.D. partija ketina krūvon sutraukti ir suvienyti medegiškas ir intelektuališkas tautos spėkas budinti tautiškąją žmonių sąmonę, sužadinti tautiškosios vienybės ir solidariskumo jausmą ir remti tautiškuosius lietuvių reikalus.

Geisdama platinti tautoje plačiausioje prasmėje suprantamus žmonyvaldos (demokratijos) principus T.L.D. partija pripažinsta, kad viršiausiu bendroviškosios žmonių organizacijos principu turėtų būti: laisvas savanoriai esantysis ir absoliutiškai lygios vertės žmogaus asmuo [persona].

Toliaus ji pripažįsta, kad valstija savo veikime privalo visados prieš akis turėti:

a) nuolatingą produktyviškiausią pagerinimo ir padauginimo ukiškosios ir kulturiškosios krašto gerovės būdą, ir

b) kad piliečiai kuo daugiausiai, kuo lygybiškiausiai dalyvautų tos gerovės pasinaudojime.

Todėlei, gaivindama viltį, kad valstija galėtų kuo geriausiai šelpti įvykdymą paminėtojo tikslo tik tada, kai ji bus politiškai pastatyta ant tikrosios demokratijos principų, butent, kad pati tauta taptų vyriausiuoju savo krašto valdytoju ir pati galėtų savo likimą kreipti ir tvarkyti.

T.L.D. partija pasirūžo kovoti už pilną įkūnijimą šito demokratijos principo Lietuvoje, idant valstija kuo geriausiai galėtų gyveniman įvykdinti, realizuoti paminėtųjų principų siekį.

Kaip iš programos ir apačioje perduodamųjų įstatų matoma, Tautiškoji Lietuvos Demokratų partija ir tolyn prisizada rupintis aplamai Lietuvos ir jos darbo žmonių labu. Ji kovos už mūsų tautos politiškas, kulturiškas ir ekonomines teises, butent: stengsis iškovoti mūsų kraštui kuo plačiausią autonomiją, rupinsis visur, kur lietuviai nuo amžių gyvena, pakelti ant priderančio jai laipto lietuvių kalbą, kultūrą ir patobulinti lietuviams ekonomiškojo gyvenimo išlygas.

Programa, kurią mes čia paduodame rods dar negali būti pilna pavadinta, nes ir jos susatymas prie šios dienos politiškujų gyvenimo išlygų yra labai sunkus. Viena jos dalis, kaip apie Lietuvos autonomiją, turi tik tuolaikinį pereinamąjį tikslą, kitos jos dalys, kaip apie finansiškąją krašto politiką yra per trumpai susatytos, nes Lietuvos valstijos ateitis, nuo kurios prigulės finansų ir kitų dalykų sutvarkymas, yra dar labai neaiški ir neleidžia permatyti, kaip ir kas gali su laiku įvykti. Tačiau partijos principai programoje išreikštieji, mums rodos, gana esą aiškūs: yra tai Lietuvos žmonių laisvė ir jų medegišką gerovė.

Kaip partijos programa, taip ir jos įstatai priimti tapo Vilniaus ir Kauno T.L.D. partijos komitetų, tačiau per pirmąją partijos visuotinąją kongresą jie turės būti dar apsvarstyti ir galutinai priimti.

Nors kaip matome, pačioje partijos programoje tuli mažmožiai su laiku galės būti perkeisti, o prie kitų jos darbų, rasi, bus prikergti dar tuli kiti smulkmeniškai reikalavimai, bet programos principai, regis, vargu bus paimnyti.

Todėl T.L.D. partija, ilgai nelaukdama skaito būtinau reikalingu jau dabar sutraukti po savo vėliava visus Lietuvos darbo žmones, nes tiktai jie turi pajlegas, tiktai jie, partijos vedami galės išliuosuoti Lietuvą, paimti valdžią savo rankosna, tiktai jie pajlegūs Lietuvos gyventojų laisvę paturėti ir užtikrinti. Todėl mes kviečiame visus, kam yra brangūs Lietuvos dalykai, vienytis, telktis į kuopas visur - kaimuose, miesteliuose, valsčiuose, pavietuose, miestuose ect., prisilaikant žemiau paduotųjų partijos įstatų ir išvien vesti kovą už lietuvių ir Lietuvos teises ir tautos idealus.

LKLI RS F 22 - 1440, TLDP. Manifestas. L. 2 - 4.

Priedas Nr. 4.

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS PROGRAMOS PROJEKTAS

Tautiškosios Lietuvių Demokratų partijos programa
(Projektas)

1. Partijos vardas

§ 1. Tautiškoji lietuvių demokratų partija, kaip rodo patsai jos vardas, yra politiškai susiorganizavusi toji lietuvių dalis, kuri ant savo tautystės pagrindo (pamato) stovėdama, nori platinti Lietuvos žmonių tarpe demokratijos (žmonyvaldos) principus.

II. Tautystė partijoje

§ 2. Lietuviams, kurie prie šitos partijos priguli, yra labai brangi ir svarbi jų tautystė ir jos prisilaikymas, kaip dabar, taip ir ateityje. Kadangi lietuvių, kaip ir kitų tautų, tautystė remiasi ant kalbos, budo, dabos ir papročių, todėl ir T.L.D. Partija rupinsis įpač vis tai guodoti, paturėti ir ginti.

§ 3. Kadangi lietuviai nuo kitų tautų, tarp kurių jie dabar gyvena, yra atskira tauta, turinti savo ilgą istoriją kaip ir labai seną kultūrą, tai partijos sąnariai negali užmiršti vis lab, ką jie savo tėvynei ir proseniams skoli, ir mano, kad savotiškosios kultūros, kaip ir demokratijos principų platinimą, turi varyti tik lietuvių kalboje.

§ 4. Tautiškoji Lietuvių Demokratų partija todėl rupinsis įvesdinti su laiku tą kalbą ne tik visose Lietuvos bažnyčiose, kur ji giliausioje senovėje kad viešpatavo, bet ir visose Lietuvos mokyklose ir visose valdymo įstaigose.

§ 5. Po vardu Lietuva T.L.D. partija supranta tą Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės, su sostapyle Vilniumi kraštą, kurio gyventojai iki šiol paturėjo savo seną lietuviškąją kalbą ir prie kurio, kaip prie senosios savo tėvynės, panorėtų pakraščiais gyvenantieji sugudėjusieji ir sulenkėjusieji pastarame laike lietuviai, dėl kulturiškų, ekonomiškų ir kitų prižasčių, vėl prigulėti.

III. Lietuvos autonomija

§ T.L.D. Partija rupinsis, kad ethnographiškoji Lietuva įgytų su laiku patvaldystę (autonomiją) ir, kaip tokia, draugia su kitų tautų gyventojais kraštais, būtų federatyviška (sajungiška) valstijos šalis.

§ Kadangi Lietuva, tuo tarpu, yra surišta su plačia Rusijos valstija, tai kovoje už įvedimą autonomijos Lietuvoje, kaip ir už tikro konstitutiško valdymo Lietuvoje ir Rusijoje išlaimėjimą T.L.D. partija eis drauge su visomis lietuvių ir tomis rusų politiškėmis partijomis, kurios nori ir žada siekti to paties tikslo.

§ Įvedus visoje Rusijoje demokratiškąją atstovybę su konstitutiškomis teisėmis, etnographiškoji Lietuva turi įgyti autonomiją su savo seimu Vilniuje, renkamu visuotinu, lygiu, stačiu (tiesiu) ir slaptu balsavimu. Autonomiškosios Lietuvos rybos paskiriamos sulyg gyventojų tautybės ir jų noro.

§ 2. Autonomiškoji tvarka Lietuvoje turės būti užtikrinta pamatiniais valstijos įstatymais, kurių perkeitimo būdą nurodys visos valstijos įsteigiamas susirinkimas.

§ 3. Ryšys, tarp autonomiškosios Lietuvos ir Rusijos, išsireiškia vienodume: a) vyriausiosios valdžios, b) visos valstijos atstovystės, c) vyriausiosios teismo instancijos (senato) suprantant, kad prie senato turi būti speciališkas skyrius Lietuvos, kaip ir kitų autonomiškų kraštų, byloms, nagrinėti, d) tarptautiško susižinojimo, e) armijos ir laivyno, kame lietuvių kareiviavimas atliekamas autonomiškosios Lietuvos rybose, g) pinigų sistemos, pereg tam pinigai Lietuvoje vartojami turi būti su lietuviškais parašais ir h) valstijos ančdėlių sistemos.

§ 4. Autonomiškajam Lietuvos seimui pavedama yra įstatymų leidimo ir pildymo valdžia vietinės vertės klausimuose, butent:

a) apie vietinės savyvaldos, autonomijos (patvaldystės) formas ir vietinių įstaigų kompetenciją,

b) apie mokesčius vietiniams reikalams,

c) apie išleidimą autonomiškosios Lietuvos reikalams, išpuolančios visos valstijos biudžeto dalies.

d) apie skirtumą tarp visos pylietiškųjų, teisdariškųjų ir kriminališkųjų įstatymų, kilstančių dėlei vietinių sąlygų.

f) apie mokymo ir auklėjimo dalykus.

§ 5. Visi įstatymai, seimo išleistieji, reikalaujantieji viršiausiojo patvirtinimo, jeigu būtų du kartu atmesti, trečią kart toje pat formoje paduotieji turi būti patvirtinti.

§ 6. Kaip administracijos, taip ir teismo įstaigose autonomiškoje Lietuvoje visi dalykai turi būti vedami lietuvių kalba. Tose vietose, kur žymus gyventojų skaičius kalba ne lietuviškai, jų kalba gali būti vartojama teisme ir kitose įstaigose dėl susipratimo.

Ypatos, kurios nemokės kalbų, vartojamų autonomijos įstaigose, susinešimams su minėtomsiomis įstaigomis gali naudotis rusų kalba.

§ 7. Įstaigose, kurios rasis autonomiškosios Lietuvos rybose, bet priklausys nuo centrališkųjų valstijos įstaigų, turi tarnauti žmonės, mokantis lietuviškai.

IV. Autonomiškosios Lietuvos sutvarkymas

§ Tautiškoji Lietuvių Demokratų partija išpažinsta, kaip paminėta, svarbiausį demokratijos principą, kad pati tauta yra viršiausias savo krašto valdytojas ir pati turi valdyti ir tvarkyti savo pačios likimą. Kaip matomas šito principo apsireiškimas, valdymo forma Lietuvoje turi būti konstituciška valstija su seimu Vilniuje, susidedančiu iš tautos atstovų, išrinktųjų visuotiniu, lygiu, stačiu (tiesiu) ir slaptu balsavimu.

§ Išdirbimas konstitucijos autonomiškai Lietuvai, pagal partijos to dalyko supratimą, turėtų būti paremtos ant sekančių politišku išlygų:

a) už valstijos valdymą ministrai turi atsakyti seimui (parlamentui),

b) Ministerių atsakomybė prieš Seimą verčia, kad autonomiškosios valstijos viešpats (prezidentas) rinktų sau ministerius iš tų žmonių, kurie yra ištikimi Seimo sąnarių daugumai.

c) kadangi ministerių solidariškumas bendroje valstijos politikoje turi būti pilnas, tai ir valstijos viešpats turi išsirinkti tik pirmąjį ministrį, kursai pasirinktų sau draugus, kitus ministerius.

d) Kad ministerių atsakomybė prieš seimą būtų geriausiai užtikrinta (argumentuota), seimas naudojasi teisėmis patvirtinti, ar ne, ministerių reikalautuosius kreditus (biudžetus),

e) seimo paleidimas tik to dėlei daleidžiamas būti turėtų, kad reikalui atsitikus, galima būtų rinkikų pasiteirauti, ar jie pritaria ministerijos vedamai politikai, kada matoma yra jog seimo dauguma eina prieš tautos daugumos nuomone.

§ Atsiremđama ant šitų aplamų principų, TLD partija už tai kovos, idant pas mus parlamentiškas valdymas sutvarkytas būtų ant sekančių išlygų:

a) Kad ministeriai būtų skiriami ir paleidžiami pagal aukščiau išguldytus principus,

b) Kad Seimas nebutų savyvaliai paleidžiamas,

c) Kad Seimas niekuomet nebutų paleidžiamas tos valdžios (ministerijos), kuriai jis atmetė kreditus.

§ Kadangi atstovų Seiman rinkimo laisvė yra didžiausia parlamentarizmo, kaip ir aplamai visų konstitutiškųjų laisvių, pamatas, T.L.D. partija kovos, kad įvykdinta būtų tikrai laisvų Seiman rinkimų išlygos ir garantijos. Todėlei ji reikalaus, kad visų rinkimų patikrinimas (verifikacija) būtų teismuose atliekamos.

§ Idant tautos atstovybė būtų geriausiu kolektyviškos žmonių valios išreiškimu, T.L.D. partija reikalaus:

a) Kad kas antri metai pusė atstovų skaičiaus būtų naujai išrinktaisiais pakeičiama;

b) Kad rinkimai Seiman būtų atliekami pagal proporionališkąją rinkimo sistemą;

c) Kad rinkimo teisė, kuri podraug yra svarbiausi ir šventa kiekvienopiliečio pareiga būtų kiekvieno priverstina pildoma;

d) Kad rinkimo sekcijos (srytįs) būtų kuo mažiausios ir visiems lengvai prieinamos;

e) Kad politiškomis rinkimo teisėmis naudotusi lygiu budu kaip ir vyrai, taip ir moterįs.

§ Geizdama kuo plačiausiai praktiškai pritaikyti svarbiausį savo principą - žmonyvaldę - T.L.D. partija

pripažinsta būtinais reikalingu ir pačių žmonių dalyvavimą valstijos teisdavystėje (referendumu).

Tokius lygiai dalyvavimus (referendus) ji norėtų įnešti ir svarbiausių bendroviškųjų valsčių reikalų apsvarstymuosna.

T.L.D. partija stengsis paturėti per įstatymus ir teisną, visas, konstitucijos garantuotas, teises ir laisves, ypačiai sąžinės mansties, žodžio, spaudos, susirinkimų, susidraugavimų ir streikų laisvę, nes be tų laisvių tautiškoji žmonių veikla nėra galima.

§ Kad pilnai paturėti Lietuvos piliečių lygybės principą T.L.D. partija rupinsis išnaikinti esantį luomų skirtumą, įvairius žmonių titulus, kilimo šulnumus ir t.t. paikybes ir uždrausti priiminėjimą ir nešiojimą įvairių ordenų ir ženklų.

§ T.L.D. partija rupinsis apie decentralizaciją valstijos valdybos, apie sutvirtinimą ir išplatinimą vietinės savivaldos, pagal programą, kuri bus vėliau išdirbta. Šitą tikslą pasiekti norėdama, partija stengsis įvesti geresnę Lietuvos teritorijos administratyvišką padalinimą (Kauno ir Vilniaus gub. po (I - Aut.) dvi guberniji atidalinimas ethnographiškiosios Lietuvos dalies Gardino ir Kuršo gub.) ir patobulinimą, pagal Prancūzijos, Belgijos ir kitų apšviestiesnių kraštų, savyvaldiško valdymo sistemos (tarybos prie kaimų, valsčių, paviėtų ir gubernijų viršaičių).

§ Įvairių valdybų valdininkų skyrimą T.L.D. partija reguliuos tokiu būdu, kad

a) prie kiekvienos tarnystės turėtų būti išduodamas egzamenas,

b) tarnystė būtų suteikiama tiktai per konkursą,

c) visi, kaip išrinktieji taip ir paskirtieji, valdininkai būtų, reikiant, permainomi,

d) kiekvienas valdininko pakėlimas kad būtų pagal įstatymus ir tarnystės senumą atliekamas ir kad būtų duota pasiskundimo teisė tiems, kurie neužganėdinti,

e) paliuosavimas nuo tarnystės kad būtų tik pagal disciplinariško teismo nusprendimą,

f) kad valdininkai būtų gerai apmokami,

g) kad biurokratiški susižinojimai būtų sumažinti, o kanceliarijos darbas suprastintas,

§ Kad administracijos sauvale butų panaikinta T.L.D. partija rupinsis:

a) kad butų įtaisyta teismiška - administratyviškas nutraukimo budas visokių nelegališkų valdžios aktų,

b) kad butų įsteigti prie visų sryčių ir kasacijos teismų įpatingi skyriai administratyviškų bylų nagrinėjimui,

c) kad butų visos publiškiosios piliečių teisės paprastuoju teismu apginamos,

d) kad po pylietiška atsakomybe butų visi valdininkai už nusidėjimus patraukiami.

Tautos sveikata

§ Tauta yra valstijos ir jos funkcijų pamatas; kuo tobulesni materiališkos ir kultūriškesnės išlygose žmonės gyvena, tuo aukščiau gali pakilti ir visa jos valstija.

T.L.D. partija pripažįsta, kad patobulinimui visose valstijos gyvavimo yra reikalinga pirmučiausiai, kad tie, kurie tveria valstiją, be kurių valstija buti negali - žmonės, turėtų kuonuotobuliausios gyvenimo išlygos, kurios, kaip reikiant, šelptų pirmučiausiai žmonių kuno sveikatą, kaip ir suteiktų patogų dvasios pajiegas, išlavinti. Kadangi kiekvienos Doros tautų valdybos turėtų buti viršiausiu rupesčiu sveikatos paturėjimas, palikdamos mūsų žmones primityviškiausiose, beveik barbariškose gyvenimo išlygose, tai T.L.D. partija apsiima rupintis ir lietuvių tautos sveikata.

§ Šio dalyko dėlei ji mano reikėsia:

Kad Lietuvos sostapylėje Vilniuje butų įtaisyta, tarp kitų ir tautos sveikatos ministerija, kuri užsliminētu žmonių gyvenimo medegiškųjų išlygų ištardymu ir aprupinimu jų sveikatos. Todėlei turėtų buti ne tik visuose gubernijų ir pavietų garduose*, bet ir visuose valsčiuose skiriami vaistytojai, kad jų pašelpa žmonėms butų lengviau

---

* Miestuose

prieinama. Visi didesnieji gardai turėtų reikalingą skaičių vaistytojų turėti:

§ Kad suteikti žmonėms lengviaus medžišką pašėpą:

a) visuose gubernijų ir pavietų garduose kaip ir valsčiuose kad būtų įsteigtos pagal prancūzų, belgų ir kitų apšviestų tautų sanitariškus įstatymus tam tikros sanitariškos tarnybos, kurios užsiiminėtų sveikatos klausimais tose paminėtųjų administratyviškų sryčių rybose.

b) kad visuose gubernijų garduose būtų įsteigti valstijos lėšomis pagal krašto reikalus, kaip bendri teip ir speciališki ligonbučiai 100 - 300 ligoniams; pavietų garduose 40 - 50 ligoniams ir valsčiuose 10-15 ligoniams.

c) kad būtų keliaujančios po kaimus su vaistytojais ambulatorijos žmonėms gydyti.

d) gydymas ligonbučiuose, kaip ir ambulatorijose, kad būtų neapmokamas.

e) kad būtų pasenusiems ir darban netinkantiems žmonėms prieglaudos namai visuose valsčiuose įsteigti.

§ Kadangi mūsų aptiekose, prie šių dienų taksos yra labai brangūs vaistai ir žmonėms neprieinami, kas kyla nuo aptiekų įsteigimo sistemos, tai T.L.D. partija reikalau, kad aptiekų įsteigimo koncesijos sistema būtų panaikinta, kad visur garduose ir valsčiuose, jų lėšomis, būtų įtaisytos viešos vaistinės, kur žmonės galėtų gauti neapmokamai, arba už menkiausią kainą vaistus.

§ Kad būtų geriau organizuota sveikatiškoji (sanitariškoji) policija, kuri rupintusi pašalinimu (prophylaxis) visų tų kenksmingų gyvenimo išlygų, kurios šelpia ligų prasiplatiniimą ir jomis užsikrėtimą. Todėlei garduose turėtų būti: a) įtaisytos speciališkos valgomuosius daigtus ir gėralus tardyti komisijos; b) kad būtų įsteigtos komisijos prižiūrėti viešbučių, pirčių, kazarmių, fabrikų, ect., vandėnų, gatvių, prekyvėčių ir kt. sveikatišką (sanitarišką) padėjimą (assanizacija).

§ T.L.D. partija ir tuomi rupinsis, kad lietuvių tarpe būtų kuo labiausiai praplatintos nuomonės apie žmonių sveikatos paturėjimą, todėlei įvesdinus priverstiną mokinimą mokyklose nuo 3 klasinių pradėdant stengtis įvesti jose nors

trumpą mokslą apie žmogaus kuno sveikatą ir ligų prašalinimo būdą (antropologija, higiena ir prophylactica).

Tautos apšvieta

§ Tautos apšvietimo politikoje T.L.D. partija rupinsis labiausiai, idant vis aukštytyn kultų kulturiškas išsiplėtojimas visų Lietuvos pylicčių, be atžvilgio į jų sociališkąjį stovį.

Kad pasiekti šitą svarbų tikslą, T.L.D. partija rupinsis, idant mokyklos butų pagal moderniškuosius moksliskus patyrimus įsteigtos ir organizuotos.

§ Kad pilnai butų įvykdinti priverstinio visų vaikų mokinimo principai T.L.D. partija reikalaua:

a) idant ne tik valsčiuose, garduose (miestuose), bet ir visuose didesniuose kaimuose, arba mažesnių kaimų grupuose butų įrengtos mokyklos;

b) kaimuose, kur iš medegiškų ar kitų kokių priežasčių nuolatinių mokyklų įrengimas yra negalimas, kad butų paskirti keliaujantieji mokytojai;

c) kad butų įtaisyti tinkanti mokykloms namai visuose garduose ir kaimuose, kur tokių dar nėra;

d) kad butų dovanai davinėjami neturtingų tėvų vaikams mokslo vadovėliai ir kiti mokyklos reikmens; ir

e) kad butų prilaikomos neturtingų tėvų mokiniams dovanai valgyklos.

§ Kadangi geras piliečių samonės išauklėjimas reikalauja ilgesnio mokinimo laiko, todėl T.L.D. partija rupinsis:

a) kad mokinimo laikas vaikams mokyklose priverstinas duruotų nuo 7 iki 14 metų, butent 4 metus kaimų mokyklose, o visuose valsčiuose, kur turėtų buti po vieną 3-jų klasių mokyklą, priverstinas mokinimas duruotų 3-jus metus,

b) tie kaimiečių vaikai, kurie kokių svarbių priežasčių dėlei negalėtų 3-jų kl. valsčiaus mokyklų pabaigti, turėtų 3-jus metus priverstinai mokintis vakarinėse arba šventadieninėse mokyklose, kurios kiekviename valsčiuje įtaisomos buti turėtų.

§ Pradedamosios kaimų mokyklos ir 3 klasių valsčių - turi būti svietiškos mokymo įstaigos; profesionališkosios - ypač vietinių gyventojų reikalams svarbiausias - žemdirbystės (agronomijos) mokyklos, turėtų būti steigiamos pradedamojo mokslo pratėsimui.

§ Pradedamųjų ir valsčių mokyklų užlaikymas turi būti bendrovių ir valsčių lėšomis užlaikomas; kad palengvinti ir užtikrinti jų paturėjimą turėtų būti su laiku įtaisomos įpatingos mantos (fondai), susidedančios iš labdaringų žmonių aukų ir tam tikrų mokesčių.

§ Medegiškoji mokyklų pusė turėtų būti tam tikrų "mokyklų tarnybų" prižiurima, kuri skirtų ir sau tinkamus, pagal cenzą ir konkursą, mokytojus, paliuosavimą tokio mokytojaus nuo vietos galėtų atlikti tikrai disciplinariškasis teismas.

§ Mokyklų tarnybos turėtų būti savystovios ir neprigulnios nuo administracijos, o jų sąnariai turėtų susidėti iš piliečių kaip vyrų taip ir moterų.

§ Apšvietimo dalykais kiekviename paviete turėtų rūpintis įpatingos pavietų mokyklų tarybos, susidedančios iš: a) pavieto mokyklų inspektoriaus (užveizdėjo), b) vidutinių mokyklų direktorių ir c) mokyklų tarybų ir mokytojų išrinktųjų atstovų.

§ Aplamās pedagogiškosios ir medegiškosios pradedamųjų mokyklų pusės prižiurėjimas turėtų būti atliekamas pavietų mokyklų inspektoriais, renkama is pagal pačių mokytojų ir mokyklų tarybų pažymėtą cenzą tulam paskirtam laikui (3-5 metams).

§ Kaip kiekviename valsčiuje turėtų būti 3 klasių mokyklos, taip kiekviename paviete 5 klasių - pagal reikalą reališkos arba klasiškos - mokyklos (progimnazijos, o gubernijose ant kiekvienų 350000 gyventojų po vieną gimnaziją pagal reikalą klasišką ar reališką); visos tos mokyklos turėtų būti lygiai kaip vyriškos taip ir moteriškos. Visų tų mokyklų programos turėtų būti taip sutvarkytos, kad perėjimas iš pradedamųjų į 3 klasių arba į progimnazijas ir

gimnazijas galėtų būti tiesiog be jokių kliučių ir egzamenų atliekamas.

§ Mokytojai į šitas mokyklas turėtų būti pagal ceną ir konkursą ministerijos skiriami, o paliuosuojami tik nusprendimu disciplinariškojo teismo.

§ Panašių mokyklų įsteigimas turėtų būti leistas ir privatiškiems žmonėms, prisilaikant tos pat programos, kaip ir valstiškųjų mokyklų.

§ Kad išdirbti reikalingus įstatymų projektus, mokyklų programas, instrukcijas ir t.t. apšvietos ministerija turėtų laikas nuo laiko sušaukti mokyklų tarybų, pačių mokytojų ir ministerijos atstovus. Toksai susirinkimas turėtų išrinkti iš savo tarpo ir nuolatąją prie ministerijos tarybą, kuri užsiiminėtų svarbiausių mokyklos klausimų išrišimu.

§ Lietuvos universitetas Vilniuje, įsteigtas valstijos lėšomis, kaip aukščiausia Lietuvos mokslo įstaiga, užsiiminėjanti tyrai moksliniais klausimais, turėtų mokslinėje ir administratyvinėje dalykuose naudotis pilna autonomija.

§ Specialios (profesionališkosios) mokyklos išsimokslinimui pedagogijos, žemdirbystės, girininkystės, sodininkystės, pramonės, vaisbos ir kitų ūkio šakų, kaip technologijos inžinierių ir kiti institutai turėtų būti teipogi pagal reikalą įsteigiami.

§ Mokslas visose Lietuvos mokyklose nuo pradedamųjų pradedant, universitetu baigiant, turėtų būti valstijos lėšomis dovanai suteikiamas.

§ T.L.D. partija norėdama kuo daugiausiai ir plačiausiai demokratizuoti mokslą, praplatinti apšvietą žmonių tarpe ir jų kultūrišką pakėlimą rūpinis šelpti įsteigimu visur, kur tik galima knygynų, skaityklų, vakarinių ir nedėlinių mokyklų, teatrų, muzėjų, tautiškai - populiariškų universitetų ect.

Ekonomikos ir finansų politika

§ Nuo apšvietimo ir medegiškojo padėjimo priguli tautos gyvenimas ir jos ateitis, todėl reikėtų rūpintis, kad darbo žmonės turėtų kuo daugiausiai tvairių, gyvasties paturėjimui

reikalingų, produktų, nealkvodami perdaug sunkaus darbo ir kad turėtų paskirstymas žmonių tarpe butų kiek galima lygus. Šiteip manydama T.L.D. partija stengsis iš dalies pagerinti lietuvių gyvenimo sąlygas, iš dalies rupinsis, kad jos butų lengviau žmonių daugumai prieinamos.

§ Šitą tikslą pasiekti norėdama, T.L.D. partija šelpa:

a) įsteigimą mokyklų, įpač žemdirbystės, pramonės, vaisbos ir kitų profesionališkų, kad Lietuvos žmonės geriaus apsišvietę mokėtų lengviaus išnaudoti gamtos ir visuomenės pajiegas;

b) propaguos kuo labiausiai kaimuose ir garduose (miestuose) įsteigimus kooperatyviškų draugijų vaisbos, pramonės ir kitų įstaigų.

c) rupinsis, kad kreditas butų prieinamas žmonėms už nedideles palukanas.

§ Kadangi T.L.D. partija mano a) dabartinės žemės padalinimas Lietuvoje esantis dėlei neteisingos paveizdan Vilniaus ir Kauno gubernijose kok[ite - Aut.] 3 1/2 - 5 tukstančiai dvarininkų valdo tų gubernijų žemės plotą, daug daugiau negu šimtai tukstančių darbo žmonių, iš kurios priežasties pas mus atsirado labai skaitlingas bežemių ir mažžemių proletarijatas, b) kadangi taipogi yra žinoma, kad labai daug Lietuvos dvarų baudžiavos laikuose įvairių lenkų valdininkų ir kitų lenkų "kultūros" pionierių į dvarus buvo paversta iš kaimų, tik žmones išvaikius, c) kadangi žeme valdyti gali tik tas, kurs ją apdirba, todėl butinai reikėtų:

a) pirmučiausiai be jokio apmokėjimo ekspropriuoti visus tuos žemės plotus, kurie priguli valstijai, majoratams, kabinetams, vienuolynams ir atimtus nuo lietuvių dvarus;

b) už minimališką kainą ekspropriuoti ir privatiškai valdomų dvarų žemes, kad galima butų tokiu budu sušelpiti mažžemius ir bežemius, kurie iš žemdirbystės norės gyventi;

c) girios (miškai) kad prigulėtų visai tautai.

§ Tuo tarpu reikėtų paženklinti, kiek daugiausiai (250 - 300 h?) gali turėti žemės vienas dvarininkas, o visa kita, kas daugiau butų, kaip ta maksimališka norma, turėtų buti

eksproprijuota ir žmonėms darbininkams paskirtais sklypais už vidutinę kainą parduota.

§ Pinigai, gauti už išparduotąją žemę turėtų eiti į tautiškąją Lietuvos valstijos mantą (fondą) ir apverčiami ant bendrų tautos reikalų.

§ Kadangi Lietuvos finansų politika turėtų būti paremta ant principo, kad būtina reikalinga esą garantuoti teisingą proporcingą įvairių doklių ir mokesčių, pagal kiekvieno piliečio galės, paskirstymą, tai T.L.D. partija rupinsis:

a) kuo veikiausia įvykdinti nuo lobių ir pelno progresyviškąją doklę;

b) kad būtų renkama doklė nuo pelno gaunamojo nuo kapitalo (rentos, akcijos, obligacijos) ir

c) doklė nuo paveldėjamųjų turtų pagal jų didumą ir laipsnių paveldėtojų giminystės laipsnį.

Sociališka politika

§ T.L.D. partija rupindamasi apie Lietuvos žmonių gerovę stengsis šelpti, teisdavystės keliu, ekonomiškuose dalykuose silpnesnius jos gyventojus, Darbininkus nuo darbdavių eksploatacijos, todėl ji norėtų, kad būtų:

a) įsteigta reikalingas moterų ir vaikų darbui apginimas;

b) apribuota darbo dienos laikas 8 valandomis, panaikinus eksploatatorišką darbą, jei jis iš techniško atžvilgio nereikalingas;

c) garantuota (užtikrinta) darbininkams šventadieninis atsilsis;

d) užtikrinta sveikatiškasis (hygieniškas) fabričių ir dirbtuvių padėjimas ir vaistytojų pašelpa;

e) leista pilna laisvė darbininkams susidrauguoti į sindikatus, sindikatams kolektyviškai daryti santarmes etc.,

f) leista streikų laisvė;

g) įtaisyta įvairiuose gyvenimo atsitikimuose trečiųjų teismas, susidedantis iš lygaus skaičiaus rinktų atstovų nuo

darbininkų ir darbdavių išnagrinėti visokius tarp jų nesutikimus;

h) įsteigta tam tikra darbo ir fabriku priežiūra (inspekcija);

i) įvesta valstiškoji priverstina visos Lietuvos darbininkų nuo nelaimių, ligų, senatvės ir mirties assekuracija;

j) įsteigta su laiku visur darbininkams pigūs, sveiki gyvenimai, susirinkimo butai, skaityklos, mokyklos ir t.t.;

k) garduose su pramonės (industrijos) įstaigomis kad būtų įtaisyti darbo paieškojimo biurai;

l) propaguojama darbininkams tvairios korporatyviškos suvartotojų savitarpinės, taupomosios, assekuracijos draugijos, kaipo ir šelpimo įstaigos, prieglaudos namai, valgyklos ir kt.

Teismas

§ T.L.D. partija pripažinsta, kad kaip kiekviename kitame krašte taip ir Lietuvoje svarbiausia išlyga nuo kurios priguli tikra teismystė (legalystė) ir teismiškiosios valdžios savistovystė, yra ta, kad jos globon būtų pavesta patogių teisėjų asmens (personos) ir sąžinės laisvė, taip ir visuomenės reikalai turi būti civiliškos ir kriminališkos teisdarystės globiami, o bausmės kad būtų sutalpytos su žmoniškumo principais.

§ Ant šios pažvalgos remdamasi T.L.D. partija mano autonomiškiosios Lietuvos teismo įstaigas sekančiai reikėtų reformuoti:

a) kad taikos teisėjai būtų pačių žmonių renkami, o visų kitų instancijų - skiriami ir neatmainomi. Teisėjais gali būti tik žmonės turintieji juridišką mokslą ir išdavusieji reikalingą valstijos teisėjui egzameną.

b) taikos teisėjai turėtų būti vietomis įvesti ir keliaujantieji kad žmonėms palengvinti bylų atlikimą.

c) reikėtų padidinti taikos teisėjų kompetenciją ir jų skaičių;

d) įsteigti ypatingą teismo policiją prokuratoriaus valdomą;

e) kad prokuratūra būtų nuo centrališkiosios valdžios neprigulmi.

f) padaryti kuo prasčiausią civilišką teismo procedūrą, panaikinus nereikalingą formalistikumą ir visas priežastis, kurios būtų nagrinėjimą vilkina. Teismo taksos turėtų būti progresyviai proporcingos. Bylos taikos teismuose kad būtų be jokių taksų atliekamos;

g) panaikinti areštavimą už skolas;

h) bylos apie pertraukimą moterystės ryšio nagrinėti paprastuose civiliškuose teismuose.

i) įvesdinti fakultatyvišką civilišką moterų veikimą (civilėhe);

j) įvesdinti institutą tikrųjų tautos prisiekusių teisėjų, kurie dalyvautų kriminališkų ir politiškų bylų nagrinėjime;

k) panaikinti mirties bausmę.

l) įvesdinti kaltinamųjų apgynimą dar tardymo laike pas teismo tyrinėtojų ir paskirti nuo valstijos užmokesnius tiems, kurie bus atrasta nekaltai buvę kalėjiman pasodyti ir teisman paduoti.

m) karo teismai turi tiesą teisti tik karės laike ir paprastame laike grynai už kariškos tarnystės nusidėjimus. Šeip tarnaujančiųjų už paprastuosius nusidėjimus bylos turėtų būti nagrinėjamos civiliškuose teismuose.

n) kad būtų leista nelegališkai gimusiems vaikams (bostrams) savo tėvo jieškoti

§Teismų organizacija Lietuvoje turėtų būti sekanti:

Kiekviename valsčiuje, kaip ir garduose pagal gyventojų skaičiaus, turėtų būti taikos teismas, kurio nusprendimas apeliacijos teismu būtų srytiniai gubernijų teismai, kuriems vėl apeliacija turėtų būti sostapilėje Vilniuje, o kasacija - lietuviškasis Senato skyrius Petrapilėje.

Karumenės dalykai

§ T.L.D. partija žiūrėdama ant karės praseniausio bjauriausio barbariškumo liekanos, kuriais per apšvieta, civilizaciją, žmonių išauklėjimą su laiku visiškai išnaikinti priderėtų, yra tos nuomonės, kad jau ir dabar reikėtų tautoje platinti ne tik supratimą apie kariškų instinktų prilaikymo nenaudingumą ir pavojingumą, bet ir apie pačios karumenės sistemos reformą.

§ Kadangi tuo tarpu, prie šios dienos politiškujų Europos gyvenimo išlygų (tuojaus panaikinimas kareiviavimo sistemos nėra dar galimas), tai T.L.D. partija, laikydama visados prieš akis anksčiau paminėtąjį demokratijos principą, rupinsis:

a) pirmiausia apie sutrumpinimą kareiviavimo laiko sulig dviejų metų.

b) apie panaikinimą visų karumeniškujų vidutynių mokyklų ir priiminėjimą specialiai kareiviškosna mokyklosna (junkerių mok., akademijos) tiktai mokinių, baigusių gimnazijas,

c) apie įvedimą fiziškojo lavinimo, kareiviams reikalingo, į visas mokyklas ir apie įsteigimą kuodaugiausia šaulių ir gymnastų draugijų.

§ T.L.D. partija mano, su laiku galima busią panaikinti visiškai stovinčiąją karumenę ir visą tautą per mokyklas prie kareiviškų lavinimų pripratinus, ją pakeisti visuotine, priderančiai organizuota, milicija.

§ Tuom kartu T.L.D. partija dar norėtų, kad skyrimas ir paliuosavimas nuo tarnystės karumenėje butų lygiu budu atliekamas, kaip civiliškųjų valdininkų ir kad jų algos butų su tų pastarųjų systematiškai sulygintis.

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS ĮSTATAI

Tautiškoji lietuvių demokratų partija

Įstatai

*Prierašas: Įstatai priimti**

§ 1. Tautiškoji lietuvių demokratų partija turi savo tikslu kovoti už lietuvių ir lietuvių tautos tiesas, už Lietuvos savivaldą (autonomiją) ir lietuvių tautos gerovę. Dėl to ji rūpinsis:

a) iškovoti lietuvių kalbai visuose Lietuvos kraštuose, bažnyčioje, mokykloje ir administracijoje priderančią jai vietą.
b) įvykdyti kuo plačiausią mūsų kraštui savivaldą kad žmonės patys galėtų savo tautos reikalus atlikti ir juos ginti ir
c) iškovoti ir suteikti Lietuvai kuo laisviausias, pamatuotas ant demokratų principų tiesas ir įstaigas, kurios užtikrintų patiems lietuviams iš atžvilgio medagiško (ekonomiško) ir kultūriško savo gyvenimo išlygos kuo geriausiai aprūpinti ir pagerinti.

§ 2. Partijos valdyba (komitetas), vedanti vidaus reikalus, turi savo vietą Lietuvos sostapylėje Vilniuje; partijos kuopos (biurai) randasi gubernijų ir pavietų miestuose ir visuose valsčiuose, o jei galima ir visuose kaimuose (sodžiuose).

§ 3. Visos partijos vedimu užsiima jos valdyba, susidedanti iš 10 sąnarių (§ 2) ir visuotinasis partijos susirinkimas. Partijos kuopų reikalus veda jų vietiniai biurai.

§ 4. Paprastieji visuotiniai partijos sąnarių susirinkimai ar tai Vilniuje, ar kitame kur mieste yra centralinės valdybos sušaukiami kartą per metus, o reikalui atsitikus ir tankiau. Visi klausimai, kaip partijos valdyboje, kuopose, taip ir visuotiniuose susirinkimuose yra sprendžiami balsų dauguma.

---

* Sprendžiant iš autografo, prierašo autorė buvo F. Bortkevičienė (Aut.)

§ 5. Į visuotinius partijos susirinkimus yra sušaukiami išrinktieji atstovai (deputatai) nuo visų organizacijos kuopų, nors po vieną ir kelionės pinigai turi būti jau iš vietinės kuopos kasos apmokami. Tokiuose susirinkimuose gali dalyvauti ir kiti partijos sąnariai, kurie nori ir gali savo pinigais keliauti, bet jie turi tik patariamąjį susirinkimo balsą.

Susizinojus su centrališkąja partijos valdyba, gali būti sušaukiami ir pavietų ar gubernijos kuopų susirinkimai, apsvarstyti vietinius organizacijos reikalus.

§ 6. Visuotinasis susirinkimas renka iš savo tarpo centrališkąją valdybą (komitetą) (§ 3) vieniems metams mažiausiai iš 10 sąnarių, kurie iš savo tarpo išrenka pirmasėdžius, jam draugu¹, senatorių, kasierių ir penkis patarėjus, kurie reikale gali anuos pavaduoti. Tokiu pat būdu renka sau valdybą savo susirinkimuose visos kitos kuopos.

7) Kiekvienas žmogus norintis partijon įstoti turi prisirašyti prie vienos ar kitos kuopos (grupos) persikeliant iš vienos vietos į kitą kiekvienas sąnarys turi išsirašyti iš pirmosios kuopos ir prisirašyti prie kitos, kur gyventi persikėlė.

8) Kiekvienas partijos sąnarys gauna sąnarystės kortelę (laiškelį). Tie laiškėliai kas metai kuopose sausio mėnesyje tampa naujais pakeičiamais, taipogi iš vienos vietos kiton sąnariui persikėlus.

9) Kiekvienas partijos sąnarys, dėl partijos reikalų turi mokėti kuopos kason metams mažiausiai 20 k. arba kartu arba dalimis ir gauna kvitą. Kiekviena kuopa 1/3 gaunamųjų pinigų paskiria centralinės valdybos kasai Vilniuje partijos reikalais.

10) Pakeitimas ir papildymas šitų įstatų [galimas] per visuotinius partijos susirinkimus. Jeigu tik projektas bus raštu įneštas ir su pasirašymu nuo 10 delegatų.

---

¹ Pavaduotoja.

11) T.L.D.P. turi savo organus (laikraščius)*

Lietuvos TSR MACB RS F. 57 V.Ž. - 9. L. 6 - 7.

Priedas Nr. 6

**TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS
ATSIŠAUKIMAS Į I VALSTYBĖS DŪMOS RINKĖJUS
KAUNIEČIUS**

Rinkėjai Kauniečiai!

Artinasi dūmos rinkimo laikas. Įvairios partijos jau seniai darbuojasi ir siūlo savo kandidatūras. Tik mes lietuviai demokratai - tautiečiai iki šiol tulų priežasčių dėlei buvome atsilikę anų užpakalyje. Nors dūmos rinkimams sąlygos yra nepatogios, tačiau mes neprivalome nusiminti, ir atsisakyti nuo savo tiesų. Priešingai, mes turime kuo stipriausiai imtis už darbo, nes esame diduomenė¹ savo krašte ir tikrai mūsų pastatytieji kandidatai bus tikrais šio krašto gyventojų atstovais, tikrai jie gerai pažįsta diduomenės reikalus ir mokės tuos reikalus apginti dūmon nukakę.

Piliečiai! Partija, kuri šiuo atsišaukimu kreipiasi į jus turi pilną tiesą pakelti savo balsą tokiam sunkiam laikui kaip atstovų rinkimas. Nešiodami Tautiškosios Lietuvių demokratų partijos vardą, ji visu pirmiausia rūpinasi didžiausios šio krašto gyventojų dalies reikalais, būtent - visos lietuvių tautos reikalais.

Tautystės dalykuose ji lygiai užtars dvarininką kaip ir jo darbininką, ūkininką, kaip ir samdininką. Tačiau gindama lietuvių tiesas, stengdamos pašalinti visas tas skriaudas, kurias lietuviai turi nukęsti vien dėl to, kad jie yra lietuviais, mūsų partija aneiptol nenori nuskriausti lietuvių

---

* Juodraštiname įstatų variante, kuris yra LKLI RS F. 22 - 1440. L. 6., pažymėta, tačiau ir vėl nubraukta, jog T.L.D.P. organas yra "Vilniaus žinios" (Aut.)

¹ Dauguma.

tarpe gyvenančių kitataučių. Priešingai, mes, kaip pavergtos tautos reprezentantai, stengsimės, kad ateityje visos tautos turėtų lygias politiškas ir pilietiškas teises, kaip Lietuvoje teip ir visoje Valstijoje.

Lygiai teip - pat bešališkai žiūrime į tikėjimų dalykus. Palikdami pilną laisvę kiekvienam žmogui tikėti teip kaip jam sąžinė liepia, Tautiškoji Lietuvių Demokratų partija reikalauja, kad vieno ir antro tikėjimo išpažinimas ateityje nebutų priežasčia žmogaus teisių suvaržymui.

Stovėdama ant tikros demokratijos principų, mūsų partija reikalauja, kad žmonyvalda būtų kuo labiausiai išplėtotą, kad pradėdant nuo visos valstijos atstovybės ligi valsčių rėdos vyriausybė būtų pačių žmonių renkama visuotiniu, lygiu, slaptu ir stačiu balsavimu. Kad teismai būtų pertaisyti pačiuose pamatuose, o teisėjai būtų viršuje paminėtu budu renkami.

Prierašas. Atsišaukimas Vilniaus tautininkų, platintas kauniškiams, bet pastarųjų nepriimtas.

MACB RS. F. 57. VŽ - 9. L. 3.

Priedas Nr. 7

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS
ATSIŠAUKIMAS Į VALSTYBĖS DŪMOS RINKĖJUS
KAUNIEČIUS

Rinkėjai Kauniečiai!

Dumos rinkimai jau prasidėjo. Įvairios partijos jau seniai darbuojasi ir siūlo jums savo kandidatus. Tuli priežasčių dėlei Tautiškoji Lietuvių Demokratų Partija kartu su anais nepradėjo veikti, tačiau, remdamos ant mūsų krašto gyventojų daugumenės ji tikisi galėsianti dar ir dabar savo tikslo pasiekti. Nors dumos rinkimo sąlygos yra labai nepalankios, nors nuo pačios dumos partija mažai ko telaukia, bet pribodama, kad į atstovus nepakliūtų mūsų

tėvynei priešingi ir kenksmingi gaivalai, ji skaito savo pareiga pasiręgti, idant į dumą patektų tikrai ištikimi lietuviai - tautiečiai ir demokratai, neskriaudžiant nė kitataučių, nė kitatikių mažumos.

Lietuvos piliečiai! Tautiškoji Lietuvių Demokratų partija, pradėdama rinkimų kampaniją, kviečia jus telktis apie jos vėlavą, nes budama tikru mūsų krašto gyventojų reprezentantu, ji geriausiai supras, kaip visų reikalus užtarti. Neišdėstinėdama dabar jums visos savo programos, partija skaito butinai reikalingu pažymėti, kad jos pastatytieji kandidatai, nukakę dumon, kovos už sekančius dalykus:

Kad butų visiems piliečiams suteikta ir garantuota pilna sąžinės, mansties, žodžio, spaudos, susirinkimų, susidraugavimų ir streikų laisvė.

Kad butų įvykdinta tikrai konstituciška tvarka su demokratiška atstovyste, renkama visuotinu, lygiu, stačiu ir slaptu balsavimu.

Kad mūsų kraštui, Lietuvai, butų duota savyvalda, kurios organai teip - pat turės būti renkami viršminėtuoju budu.

Kad butų panaikintas luomų skirtumas, idant visi piliečiai galėtų lygiomis pilietiškomis ir politiškomis teisėmis naudotis.

Kad visi piliečiai, neskiriant nė tautos, nė tikėjimo butų sulyginti prieš įstatymą ir prieš teisumą.

Kad butų nevaržomas ir užtikrintas visų tautų kultūriškas ir ekonomiškasis kilimas.

To dėlei partija reikalaus, kad visos tautos galėtų turėti sau tautiškas mokyklas, kad visose administracijos, viešose ir visuomenės įstaigose butų įvesdinta prigimtoji kiekvieno kampo žmonių kalba. Kad prigimtoji žmonių kalba butų taip pat vartojama visuose teismuose. Kad visi norintieji galėtų gauti savo krašte valdžios vietas.

Kad bežemiams ir mažžemiams butų priskirta žemė. Kad mokesčiai ir kitos priedermės butų teisingiau padalinti. Kad butų panaikintos visokios banderolės ir akčyzės, uždėtos ant reikalingiausiųjų daiktų, kad darbininkų padėjimas sodžiuose ir miestuose butų pagerintas. Kad butų įtaisyta

darbininkų asekuracija nuo senatvės, bedarbės, ligų ir kitų nelaimingų atsitikimų.

Trumpai sakant, Tautiškosios Lietuvių Demokratų Partijos kandidatai, pildydami savo partijos programą, gins Lietuvos žmonių reikalus, stengsis, kad būtų kuo labiausiai patobulintos jiems gyvenimo sąlygos, gins jų politiškuosius, ekonomiškuosius ir kultūriškuosius reikalus.

Piliečiai! Mūsų partija, iškėlusii lietuvių tautystės vėliavą, yra prisilėgtos tautos darbo žmonių partija. Būdamą tokia, ji kovoja už kuo - plačiausiai suprantamą žmonių laisvę, nevaržydama nė joku budu savo pasekėjų tikėjimo, nes tikėjimas yra kiekvieno žmogaus sąžinės dalykas ir kaip toksai, partijos nuomone, neprivalo kištis į partijos gyvenimo maišatį ir triukšmą. Taigi visi stokite dabar į mūsų partijos eiles, platinki te jos idėjas kitų tarpe ir rinkimams atėjus visi išvien paduokite balsus už Tautiškosios Lietuvių Demokratų partijos kandidatus. Vienykitės visi, kam brangi yra laisva ir laimingesnė ateitis, nes tiktai sutartyje yra mūsų galybė!

Tautiškosios Lietuvių Demokratų partijos Komitetas
Kaune.

Su partijos reikalais prašome kreiptis į prisiek. advokatą Stanislovą Railą (Ковно, Зеленая Гора, собст. д.), daktarą R.Šliupą (Ковно, Большая Садовая 23) ir prisiek. adv. K.Samajauską (Ковно, Большая Садовая 51).

"Vilniaus žinių" spaustuvė
Дозволено цензурою 1 марта 1906 г., Вильна

LKLI RS. F. 22 - 1440. L. 1.

TAUTIŠKOSIOS LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS
ATSIŠAUKIMAS Į VALSTYBĖS DŪMOS KAUNO
GUBERNIJOS RINKĖJUS

Broliai Lietuviai! Smulkieji ir stambieji ukininkai!

Besitartinant rinkimams į valstijos seimą, neužmirškite štai ką įsidėmėti:

1) Mūsų padėjimas, mūsų buvis yra visų blogiausias. Mes ukininkai, kurie savo rankomis apdirbame juodą žemelę, mes savo darbais ir savo rūpesčiais maitiname visą šalį. Jeigu mes nedirbtume, jeigu mes savo prakaitu nelaistytume žemės, visa šalis badu išmirtų. Visi ponai, visi valdininkai, pirkliai ir fabrikantai, visi tie kam svetimas yra laukų darbas netektų ką valgyti. Net nežiūrint į tai, kad mes visus maitiname, anie dykaduoniai mus niekina, visokiais nužeminamais vardais pravardžiuoja klapais, chamais, mužikais kaip tik gali prasimanyti. Negana to anie nedėkingieji visokiais budais spaudžia, kur tik galėdami išlupa iš mūsų kruviną skatiką, arba kokiu nors kitokiu budu nuskriaudžia. Jie pakiša mums koją kur tik gali.

2) Valstijos seimas, arba дума, galės pagerinti mūsų vargingą buvį, jeigu tikrai tai bus ukininkų daugiau, kaip ponų. Jeigu kartais kitaip būtent jeigu į seimą išrinktumėm daugiau ponų, kaip ukininkų, tai arba visai mūsų padėjimo tas seimas nepagerins, arba jį gali dar pabloginti. Ir štai dėl ko:

a) Ponams, ypač tiems, kurie turi dvarus yra labai gerai jeigu ukininkai nuskurdę. Nuskurdusis ukininkas turi mažai javų, vos duonai beuženka, o jau apie pardavimą nėra nė ką kalbėti. Mes visi žinome, kad už visokius daigtus moka brangiau tada, kada tų daigtų mažiau yra. Taip ir čia išeina. Jeigu ukininkai yra nuskurdę, tai jie neturi javų pardavimui. Jeigu kas nori daugiau javų pirkti, turi eiti pas dvarininką, o dvarininkas tąsyk brangiau parduoda, nes jisai žino, kad pirklis javų pas ukininką negaus. Tas pats dedasi ir su gyvuliais. Nuskurdęs ukininkas nė gyvulių daug neužaugina, o dvarininkai iš to naudojami. Kokius jų dvaruose ne užaugytų gyvpalaikius, jie vis parduoda ir parduoda gana brangiai.

b) Ponai dabar mažiau už mus mokesčių moka ir norėtų, kad taip visados būtų. Nėra pasaulyje tokio žmogaus, kurs norėtų sau mokesčius užsidėti. Nenori to ir ponai, Lietuvos dvarų valdytojai. Jiems ne rūpi, kad mes ukininkai visą savo uždarbį turime ant mokesčių apversti, kad dėl mokesčių didumo mes per dienas ir naktis dirbame, o negalime nė gerai pavalgyti, nė apsirėdyti. Jie žiūri, kad tik jiems būtų gerai. Kiekvieno pirštai ant savęs linke.

c) Ponai norėtų, kad ukininkų visai nebutų, kad visa žemė jiems prigulėtų. Jau ir bernui beveik geriau kaip ukininkui, o jeigu mus dar kiek prispaustų, teip mes ir vargdami turėtume parduoti tą žemę, kurią dabar valdome, o tą žemę mūsų tėvų - tėvai savo prakaitu laistė ir mums paliko. Dabar mes vis tik šį tą dar galime parduoti ir parduodame, todėl dvarininkai negali pilnai gaspadoriauti. Jeigu mes pigiau javus arba gyvulius parduodame, tai ir jie pigiaus tegaua. Todėl jie ir norėtų, kad ukininkų nebutų, nes tąsyk jie už javus ir gyvulius imtų kiek panorėtų.

Todėl nė vieno dvarininko dagi nė vieno iš dvarininkų veislės kilusio žmogaus nerinkime į seimą.

Negana to. Mes ukininkai, atsiminkime, kad mes vieni savo puslėtomis rankomis maitiname visą šalį ir turėsime visados maitinti. Dvarininkai patįs neina nė lauko arti nė šieno pjauti. Darbininkai, kurie žemės neturi važiuoja į Ameriką, Angliją arba į kitus kraštus, o kas negali toli išvažiuoti, bėga į mūsų krašto miestus, kur gali daugiau uždirbti, mažiau dirbdami. Jeigu mes visą šalį maitiname, tai mes turime būti ir jos gaspadoriais. Todėl negana yra nerinkti dvarininkų į seimą. Reikia dar pasistengti, kad išsirinktume daugiau ukininkų. Mums reikia stengtis, kad į rengiamąjį seimą būtų išrinkti vieni ukininkai, o jeigu kur nėra išmintingų ukininkų, kurie galėtų mūsų reikalus apginti ir mus Lietuvos gaspadoriais padaryti, tai rinkime mokytus ukininkų sūnus, bet tokius, kurie į ponus nėra pavirte.

Prierašas pieštuku:

Atsišaukimas per pirmuosius rinkimus Tautininkų.

Lietuvos TSR MACB RS. F. 57. Vž - 9. L. 1 - 2.